

УДК 745. 52(=161. 2):001. 891(083. 97)"XIX/XX"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2021.01.131>

УКРАЇНСЬКЕ КИЛИМАРСТВО У НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ І МИСТЕЦЬКИХ ПРОГРАМАХ КІНЦЯ ХХ — ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Ольга ЯМБОРКО

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0340-5436>

кандидатка мистецтвознавства, доцентка,

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника,
кафедра дизайну і теорії мистецтва
вул. Сахарова, 34-а, 76014, м. Івано-Франківськ, Україна,
e-mail: kalyna015@gmail.com

За останнє тридцятиліття українське килимарство як галузь втратило виробничу інфраструктуру — перестало бути предметом фабричного і надомного промислу. Змінилися естетичні пріоритети у дизайні інтер'єру, що несприятливо вплинуло на статус українського килима у масовій культурі побуту. Ці негативні процеси дещо компенсували культурно-мистецька і наукова діяльності. *Мета* статті — розглянути стан і тенденції висвітлення тематики українського килимарства у науково-практичних та мистецьких програмах кінця ХХ — поч. ХХІ ст. Це актуально для просування вітчизняного килимарства як культурного надбання на національному рівні та його інкорпорації у світовий контекст.

Об'єктом статті є тематика українського килимарства у вітчизняних науково-практичних і мистецьких програмах, а *предметом* — презентація у книговидавництві, мистецтвознавчих і культурологічних дослідженнях та проектах, музейних колекціях і на рівні створення сучасних медіа-ресурсів, у мистецьких акціях; результати діяльності спеціалізованих симпозіумів, пленерів.

Територіальні і хронологічні межі дослідження охоплюють адміністративні кордони України у період від 1990 рр. і донині.

У праці застосовано історичний та порівняльний методи дослідження.

Ключові слова: тематика українського килимарства, мистецтво, культура, наука, інформаційні ресурси.

Olha YAMBORKO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0340-5436>

Candidate of Arts (Ph. D),

Associate Professor of Design and Art Theory

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,

Str. Sakharova, 34-a, 76014, Ivano-Frankivsk, Ukraine,

e-mail: kalyna015@gmail.com

UKRAINIAN CARPET WEAVING IN SCIENTIFIC AND ART PROGRAMS AT THE END OF THE XX — THE BEGINNING OF XXI CENTURY

Introduction. Over the last thirty years, Ukrainian carpet weaving as an industry has lost its production infrastructure. Aesthetic priorities in interior design have changed, which has negatively affected the status of the Ukrainian carpet in the mass housing culture. These negative processes were offset by cultural, artistic and scientific activities.

Problem Statement. In the article we will try to analyze the discourse of Ukrainian carpet weaving in scientific, practical and art programs of the late XX — early XXI centuries. This is important for the promotion of Ukrainian carpet weaving as a cultural heritage at the national level and its incorporation into the world context.

Purpose. The object of the article is the discourse of Ukrainian carpet weaving in scientific programs, the subject is a presentation in book publishing, art and cultural studies and projects, museum collections and modern media resources, in art events; results of activity of specialized symposiums.

Methods. Historical and comparative research methods are used in the work.

Results. The panorama of activities, initiatives devoted to the Ukrainian carpet weaving for the last thirty years is recreated, the comparative analysis with world practices is carried out.

Conclusion. Over the last thirty years, Ukrainian carpet weaving as a branch has lost its production infrastructure, at the same time a certain dynamics of cultural, art and scientific development has been maintained here. This is reflected in a number of scientific papers, in book publishing, and especially programs aimed at restoring interest in carpet weaving. In this regard, it is worth mentioning the opening of the museum of carpet weaving in Hlynyany, which was preceded by the program «Revive Hlynyany carpet».

In general, most of the programs proved to be effective in terms of art practices, but never became a factor in the restoration of carpet production. This trend is not regional and is typical of other arts and crafts industries not only in Ukraine but also in countries with a post-Soviet past. An exceptional example, in particular in the field of carpet weaving, is demonstrated by the Azerbaijani experience.

To date, there are no specialized media resources dedicated to Ukrainian carpets, professional texts in the languages of international communication. Therefore, Ukrainian carpet weaving is not currently incorporated into the world context. The issue of developing the interactivity of Ukrainian museums is relevant.

The example of lizhnyks is indicative of the activities that took place in Ukraine during the 1990s and 2010s. Several diverse programs and projects were devoted to this subject. But today the industry has shrunk as much as possible, has problems with quality raw materials, the market, product certification ecc.

Keywords: subject of Ukrainian carpet weaving, art, culture, science, information resources.

Вступ. В умовах зниження попиту на українські килими промислового виробництва, розвалу інфраструктури народних художніх промислів як складника радянської системи художньої промисловості, з огляду на зміну соціокультурного клімату в Україні на порубіжжі ХХ—ХХІ ст., інтерес до килимарства в означений період перестав бути системним. Втрату актуальності українського килима у масовій культурі побуту, естетичну переоцінку килима як об'єкта у дизайнерських практиках цього часу децю компенсували культурно-мистецька і наукова діяльності.

У сучасній історіографії окреслена тема представлена спорадично. Зокрема, З. Чегусова розкрила проблематику і навела фахові оцінки українських науковців щодо актуального стану художньо-промислового килима та авторського гобелена за результатами I Міжнародного симпозіуму художнього текстилю «Килим» у статті «Український рукотворний килим: історичне минуле та перспективи» (2018) [1], «спробу окреслити низку заходів для збереження ліжників» зробила Б. Книш в публікації «Сучасні ліжники. Традиції та сучасні інтерпретації» (2019) [2].

Мета статті полягає у тому, щоб розглянути стан і тенденції висвітлення тематики українського килимарства у науково-практичних та мистецьких програмах. Це бачиться *актуальним* для промови вітчизняного килимарства як культурного надбання на національному рівні та його інкорпорації у світовий контекст.

Об'єктом статті є тематика українського килимарства у вітчизняних науково-практичних і мистецьких програмах, а *предметом* — презентація у книговидавництві, мистецтвознавчих й культурологічних дослідженнях і проектах, музейних колекціях, мистецьких акціях та на рівні створення сучасних медіа-ресурсів; результати діяльності спеціалізованих симпозіумів, пленерів і порівняння цього досвіду зі світовими практиками.

Територіальні і хронологічні межі дослідження охоплюють адміністративні кордони України у період від 1990 рр. донині.

У праці застосовано історичний та порівняльний *методи* дослідження.

На основі джерел фахової літератури, інтернет-ресурсів відтворено панораму активностей, ініціатив,

присвячених українському килимарству за останні тридцять років, здійснено компаративний аналіз на фоні світових практик.

Основна частина. У реаліях 1990—2000-х рр., коли килимарські підприємства та надомництво на загал занепали по Україні, а в масовій культурі побуту зник інтерес до рукотворних килимів вітчизняного виробітку, питання про збереження килимарства належить радше до категорії зі сфери духовності, національної спадщини.

На активізацію та розширення тематики досліджень української художньо-матеріальної культури у цей час — народної та різних історичних періодів мистецтвознавство відгукнулось низкою дисертацій про килими: О. Падовської «Килими Поділля» (1994) [3], Г. Когут «Українські «панські» килими» XVII—XVIII ст. (Історія та стилістика)» (2003) [4], В. Дутки-Жаворонкової «Килим Північної Буковини: традиції і новаторство», (2007) [5]. Коло дослідників поповнили також етнологи, археологи, лінгвісти [6, с. 88—89]. Зокрема, діапазон наукової проблематики у вивченні килимарства окреслила проведена 1998 року у Києві Міжнародна конференція «Український килим: генеза, іконографія, стилістика» [6], присвячена 120-річчю Д. Щербаківського. Конференція відбувалась на базі виставок «Український датований килим з колекції ДМУНДМ» і «Сучасні килими України». У представлених доповідях йшлося про художні, технологічні аспекти українського килимарства, його генезу, семантику, термінологію, осередки, проблеми стану промислу, компаративні студії у контексті народного мистецтва і національних культур [6, с. 4]. Таке обговорення виявилось тільки частково реалізованим у подальших наукових дослідженнях, було малоефективним у суспільно-просвітницькій роботі та не зупинило поглиблення кризи килимарства як промислу 1990—2000-х рр.

Аналогічна ситуація склалась на локальному рівні. Так, низка заходів у рамках широкої та багаторічної мистецької програми «Відродимо глинянський килим» (1990—1997) не вберегла самого виробника, — ЗАТ «Глинянські килими», — від закриття у середині 1990-х рр. Програма була започаткована кафедрою художнього текстилю Львівської національної академії мистецтв, передбачала міжнародну участь і включала у т. ч. творчі лабораторії

«Сучасний текстиль і традиції» (сmt Путила Чернівецької обл., 1990), «Художник і промисловий текстиль» (м. Глиняни Львівської обл., 1996), виставки «Текстиль-91» (Львів, 1991), «Глинянський килим — традиції і сучасність» (Львів, 1993), «Рослинні барвники в сучасному текстилі» (Львів, 1997), теоретико-практичний семінар «Сучасний текстиль і традиції. Фарбування рослинними барвниками» (Львів, 1997) і круглий стіл на тему «Проблема збереження художніх промислів в Україні» (Київ, 1997) [7]. Власне подібні акції, що діяли на випередження процесів занепаду сфери художніх промислів, сформували своєрідну тенденцію — як правило, ці зусилля мали ефект у мистецькій площині, але запобіжником зникнення виробництв стати не змогли. Крайній приклад показала співпраця компанії «Галицьке скло» та 8 Міжнародного симпозіуму гутного скла у Львові (2010), що, «незважаючи на позитивні зрушення у виробничому процесі та перспективу розвитку (цього. — О. Я.) останнього підприємства-виробника гутного скла в Україні» [8, с. 63], не перешкодила його зупинці у 2011 році.

Треба зазначити, що подібні проблеми виникли в інших державах з радянським минулим. Так, у Російській Федерації, де за часів СРСР діяли тридцятьчотири килимові фабрики, поновила свою роботу тільки одна — Сибірська фабрика у 2001 році. Для підтримки підприємства і осередку народного промислу у 2013 році було засновано проект «Від ескизу до килима», що передбачав держзамовлення для фабрики декілька десятків килимів за зразками 1950—1980-х рр., публікацію монографії Н. Сезевої «Тюменский ковер. Традиции и современность» [9], фоторепортаж, низку виставок у Росії, Німеччині, Франції. Цей науковий, виробничий, виставковий проект залишився унікальною спробою ентузіастів відновити інтерес до тюменського килимарства, яка, однак, відтермінувала на деякий час банкрутство фабрики, що сталося у 2019 році.

Розглядаючи килимарство у культурно-мистецькому процесі в Україні 1990-х рр., варто згадати, що цей вид декоративного мистецтва був заявлений у практиках Першого Всеукраїнського симпозіуму народних майстрів «Седнів-93». Серед художнього текстилю саме авторські килими — орнаментальні і тематичні — склали основу експозиції за результатами симпозіуму у залах Національного музею

Іл. 1. Афіша виставки «Безмежні переплетення» Міжнародного етномистецького проекту «Екологічний ракурс». Джерело: <http://vinnitsaok.com.ua/archives/941816>

Тараса Шевченка у Києві. У цій творчій майстерні відбувся дебют С. Ганжі [10, с. 79] як одного з митців-кимарів, чії роботи вирізняються абсолютно самобутньою — неординарною авторською манерою. Впродовж 1990—2010-х рр. симпозіуми народних майстрів набули системного характеру, однак килимарство в них дедалі менше представлене.

Для художнього текстилю помітним явищем свого часу виявилась програма «Екологічний ракурс» (іл. 1), розпочата доценткою ЛНАМ З. Шульгою і львівськими художниками, «з метою збереження та модернізації традиційних осередків народних промислів» [7, с. 2]. Програма розвивається на підставах «збереження довкілля та пошанівку і творчого розвитку національних традицій» [7, с. 2] вже понад двадцять років (від 1998 року)¹. Основним об'єктом було обрано осередок гуцульського ліжникарства у с. Яворів на Косівщині (Івано-Франківська обл.), на базі якого відбуваються творчі пленери. Значна увага тут приділяється застосуванню природних текстильних матеріалів, фарбуванню рослинними барвниками. Крім народних майстринь Яворова і професійних митців, до цього процесу долучились також технолог із фарбування текстильних матеріалів, професор ЛНАМ З. Семак та фахівець у галузі вівчарства, представник Інституту землеробства і тваринництва

¹ В рамках проекту «Екологічний ракурс» 27 липня — 3 серпня 2019 р. відбувся XXII-й Міжнародний пленер художнього текстилю «БЕЗМЕЖНІ ПЕРЕПЛЕТЕННЯ».

Іл. 2. «Квіти і птахи в дизайні українських килимів». Київ: Родовід, 2014. Джерело: <https://rodovid.net/>

Іл. 3. «Подільський килим». Київ: Родовід, 2018. Джерело: <https://rodovid.net/>

УАН В. Гуменюк. Це надавало програмі науково-практичного змісту. Відтак, було проведено чимало програмних заходів: пленерів, симпозіумів, конференцій, теоретико-практичних семінарів, виставок. З часом формат «Екологічного ракурсу» змінився — передусім, представництвом і масштабом залучення у ньому учасників, а також пріоритетами мистецьких практик, що з ліжників нині переорієнтувались на авторські техніки, інсталяції, лозоплетіння, друк на тканині, моделювання костюма тощо.

У контексті книговидавництва тема українського килимарства вперше від 1973 року [11; 12] виринула у 2007 році у форматі посібника-альбома «Український килим» [13] класика вітчизняного художнього текстилю С. Нечипоренка. Історіографію килимарства поповнила низка розділів у п'ятитомному академічному виданні ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України «Історія українського декоративного мистецтва» (2007—2016) [14]. Такий обсяг не можна назвати задовільним, позаяк він незрівнянно поступався кількості та якості видань, присвячених українському традиційному костюму і вишивці. Тут значну роль відіграла популяризація цих тем у широкому суспільному дискурсі 2000—2010-х рр., де виникла нова хвиля інтересу до традиційної носі як зовнішнього маркера української ідентичності. Таке зацікавлення сформувало багатовимірний суспільний рух — від активізації ринку предметів старожитностей, появи різного рівня професійності «етно-майстерень» з пошиття сучасного стилізованого одягу, реконструкції чи створення реплік традиційного костюма, заснування галерей, дизайнерських марок до проведення культурно-масових заходів (фестивалів, виставок, дефіле, днів «традиційного автентичного костюма») тощо. Власне одним із наслідків посилення суспільного інтересу до традиційних старожитностей і стали нові видання про килими — зокрема альбоми «Квіти і птахи в дизайні українських килимів» з текстом С. Таранушенка 1920-х рр. (2014) [15] (іл. 2) і «Подільський килим» (2018) [16] видавництва «Родовід» (іл. 3) із вступною статтею В. Титаренка. В обох випадках йдеться про новаторський підхід до книги з якісним візуальним акцентом килимарства як феномена національної культури. Цінним набутком вказаних видань можна назвати системність викладу в них джерел, особливо щодо альбому «Подільський килим» [16], де оприлюднено основні нині музейні колекції та деякі приватні збірки цієї тематики в Україні. До альбомного типу належить і видання «Український килим» із серії «Музейні колекції» (2019) [17], що на шістдесяті сторінках загальною (всього 50 репродукцій) ознайомлює з рубриками цієї збірки у НМУНДМ.

Характерною особливістю видань 2000-х рр., у т. ч. про килими, є оприлюднення в них артефактів як з музейних, так і приватних колекцій. Кількість

останніх у цей період невпинно зростає зв'язку із захопленням модою. Разом із спорадичним накопиченням предметів народного мистецтва, щоб задовольнити побутово-естетичні запити, з'явилась низка збірок, виокремлених професійним підходом — прикладом, колекції В. Ющенко, Л. Лихач, Т. і Є. Причепців та ін. Серед них приватна етнографічна збірка «Кровець» однією з перших в Україні була приєднана до міжнародної музейної мережі Euroreana. Тут автори вивчили принципи музеєфікації, розробили ефективну електронну базу даних для обліку та опису експонатів своєї колекції та як найбільш прийнятний засіб її оприлюднення обрали інтернет, створивши однойменний сайт, який з часом було видозмінено у «мережевий атлас», оскільки він перетворився на «інструмент спільної дії для мережі колекціонерів» [18]. Основний акцент у цій [19] та більшості інших приватних зібрань належить комплектам народного одягу, вишивці [20; 21; 22].

Модернізація менше торкнулась державних музеїв України. Впродовж 2000—2010-х рр. дещо покращилась інтерактивність завдяки створенню музеями власних веб-ресурсів, що інформують про діяльність закладів, знайомлять з їх структурними підрозділами та іноді фрагментарно ілюструють рубрики фондів збірок, як, наприклад, Національний музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття ім. Й. Кобринського [23], Національний музей українського народного декоративного мистецтва [24]. Критичною залишається ситуація із поповненням фондів новими надходженнями, їх збереженням, та особливо — фаховим оцифруванням, у т. ч. переведенням у цей формат облікових карток та самих артефактів. Один з пілотних проектів у тому напрямі нині реалізується на виконання грантової програми Музеєм народної архітектури і побуту ім. Климентія Шептицького у Львові [25].

Сучасний стан музейної справи в Україні, зокрема стосовно інтерактивності, збереження і презентації колекцій засвідчує порівняння з аналогічним досвідом зарубіжних установ. Таким прикладом може бути музей килимарства в Баку (іл. 4), що зазнав генеральної реконструкції у 2014 році та перебуває під патронатом президента Азербайджану, володіє однією з кращих експозицій килимів у світі та новаторськими методиками, зокрема тут діє спеціальний віртуальний гід, адаптований для відвідувачів з

Іл. 4. Азербайджанський державний музей килима і народного прикладного мистецтва імені Ляфіфа Керімова в м. Баку. Джерело: <https://www.salamnews.org/ru/news/read/320887>

вадами зору. Оскільки килимарство має в Азербайджані статус національного надбання (у 2004 році прийнятий закон «Про охорону і розвиток Азербайджанського килима»), галузь трактується як агент сучасної культурної політики цієї держави — усіякоко популяризується на рівні дипломатичних заходів, міжнародних та регіональних культурно-мистецьких подій, також активно моніториться інформаційне поле як частина суспільного дискурсу для створення офіційної реакції щодо зазіхань на цю спадщину з боку інших, зокрема сусідніх держав [26].

В Україні, де на рівні держави бракує конструктивного стратегічного бачення свого культурного поля, станом на 2019 рік не створено державного, приватного чи іншого суспільного сучасного ресурсу для інтерактивного висвітлення килимарства як національної спадщини. Український килим — історично, промислово-виробничо, мистецько — не відомий у світі внаслідок відсутності інформаційних ресурсів, а також науково-популярних текстів мовами міжнародного спілкування. Відтак, ця тема взагалі не залучена у світовий культурний контекст, передусім професійний. Поодинокі фрагментарні згадки про українське традиційне ткацтво зарубіжних авторів за браком англійських текстів українських фахівців, як правило, позбавляють предмет суб'єктності — є прагматичною констатацією факту аборигенної матеріальної культури на тлі транзитних зв'язків, що не заглиблене у з'ясування обставин генези/розвитку, характеру традиції/новаторства як складників його ідентичності. Протилежний досвід демонструє нині сусідня Румунія, де існують відповідні галузе-

Іл. 5. Учасники I Міжнародного симпозиуму художнього текстилю «КИЛИМ» у залах Музею ткацтва та килимарства м. Глиняни. Світлина автора

ві веб-ресурси, такі як «Antique Ottoman Rugs in Transylvania» [27], що представлений в організації екскурсійних дослідницьких турів для іноземних науковців, колекціонерів з метою ознайомлення з музейними та приватними колекціями килимів, а також окремими артефактами в локаціях їх сучасної експозиції. Такий проект із студії оттоманських та румунських килимів було засновано А. Боралеві та С. Юнеску на початку 2000-х рр.

Очевидне поживлення у культурно-мистецькій сфері в Україні відбулось на рубежі 2000—2010-х рр. у зв'язку з можливістю залучення у різних ділянках суспільного розвитку альтернативних джерел фінансування із зарубіжних, недержавних та державних фондів. Завдяки одному з таких грантових проектів, що впроваджувалась в рамках Програми ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні» у Глинянах на Львівщині у жовтні 2016 року відкрито Відділ ткацтва і килимарства — філію КЗ ЛОР «Історико-краєзнавчий музей» з розвинутою фондовою колекцією та експозиціями. Серед напрямів роботи цієї інституції — науково-практична діяльність, у цьому музей прагне стати всеукраїнською платформою-лабораторією вітчизняного килимарства. Саме з метою «привернути увагу якнайширшого кола фахівців і влади до проблеми відродження рукотворного килимарства як національного продукту» [1, с. 112] музей, спільно з Львівською національною академією мистецтв ініціювали та провели I Міжнародний симпозиум художнього текстилю «КИЛИМ» (27—29 вересня 2018). Учасники симпозиуму сформували чимале представницьке коло — від митців, мистецтвознав-

ців, археологів, музейників до краєзнавців, викладачів, громадських активістів з України, Молдови, Польщі, Швейцарії (іл. 5). Тут вперше за два десятиліття відбулось широке обговорення проблематики килимарства, окреслився діапазон наукових досліджень українського килимарства [1].

З огляду на заявлену таким чином стратегію глинянського Відділу ткацтва і килимарства КЗ ЛОР «Історико-краєзнавчий музей», у перспективі появи споріднених ініціатив в Україні та якісної їх реалізації, важливим є вивчення сучасного світового досвіду. Передовим галузевим прикладом може бути модернізований у 2016 році Міжнародний центр ткацтва (Cite internationale de la tapisserie) в Обюссоні, як складова Національної школи декоративного мистецтва Франції [28]. Це водночас панорамний музей історії одного з найдавніших осередків шпалерного ткацтва Франції, місце для вишколу майстерності, навчально-науковий ресурсний центр з бібліотекою, зрештою — центр сучасного мистецтва у галузі тканого текстилю, де щороку від 2010 року проводяться творчі конкурси, а їх переможці втілюють свої проекти в матеріалі за технологіями обюссонівської шпалерної мануфактури.

На загальнонаціональному рівні новий етап культурно-мистецьких ініціатив в Україні розпочався із заснуванням у 2017 році «Українського культурного фонду» — державної установи, діяльність якої сприяла громадській участі. Вже у короткому часі це дало відчутний результат — зросла кількісно та урізноманітнілась палітра проектів. Водночас, увиразнився запит суспільства на тематику, форми і «жанри» заходів, дозволяючи формуватись напрямам культурного розвитку демократичніше. За 2018—2019 рр. об'єктом уваги неодноразово був і художній текстиль — відбулись проекти «Відродження буковинського ліжникарства» (Чернівці, 2018), «Школа буковинської тайстри» (Чернівці, 2019), «Шляхами ткані Буші» (с. Буша Ямпільського р-ну Вінницької обл., 2019) (іл. 6), Віртуальний музей Михайла Біласа (2019) [29]. Проекти переважно передбачали комплекс заходів, рівень виконання яких сприяв популяризації тем в цілому. Разом з тим, практика показала посередній фаховий супровід більшості ініціатив, їх ситуативний характер, розрахунок на швидкий результат і, як наслідок, — низьку ефективність. З цього приводу ді-

яльність «Українського культурного фонду» зазнала критики [30], що скоригувало його роботу, зокрема в частині експертної оцінки поданих заявок на етапі їх відбору.

Рідкісним авторським мистецьким проектом, який мистив й ретроспективу українських килимів з Полтавщини ХVІІІ—ХХІ ст., став «Арт-текстиль» художника О. Левадного, що відбувся 2016 року у залах Полтавського краєзнавчого музею ім. Василя Кричевського. За задумом куратора, проект пов'язав в одному просторі «досвід традицій та втілення абсолютних новацій в текстильних формах» [31, с. 322] у вигляді двох виставок — «Коло» і «Джерело духовності» [31].

Щодо килимарства, все ж найбільш показовим у контексті процесів — активностей, які відбувались і тривають в Україні впродовж 1990—2010-х рр. є приклад ліжникарського промислу, що локально зберігся в традиційних осередках на Гуцульщині. Ліжникарство від 1998 року² і донині залишається у полі зору митців, етнологів, краєзнавців, економістів, експертів туристичної галузі, тож інтерес до цієї галузі можна назвати постійним і всестороннім. Ліжникарству присвячено значну частину мистецької програми «Екологічний ракурс», в основу якої покладено творчі пленери митців з України та зарубіжжя в традиційному осередку ліжникарства с. Яворів на Косівщині. Програма розпочиналась під девізом «Від чорного до білого не фарбуючи», її автори пропагували застосування у ткацтві вовни природних кольорів та фарбування пряжі природними барвниками. Під час пленеру художники проектували авторські композиції ліжників, які в матеріалі виконували яворівські майстрині. У комплексі така практика мала відчутний довготривалий вплив, позаяк виявилась не лише фактом мистецького процесу в українському художньому текстилі свого часу, а й в цілому видозмінила локальний характер народного промислу — ліжникарства яворівського осередку, що стало предметом дискусій. Зокрема, нині можна говорити про кардинальну зміну стилістики в роботах народних майстрів Яворова — від композицій ліжників до їх колориту і технік виконання.

У 2000-х рр. ліжникарство почали розглядати як об'єкт економічної діяльності у регіональних страте-

Іл. 6. Афіша мистецького проекту «Шляхами тьканої Буші». Джерело: <http://vinnitsaok.com.ua/archives/941816>

гій розвитку народних художніх промислів і туризму. У 2005 році Івано-Франківська державна обласна адміністрація запровадила проект «Ліжникарство та інші художні промисли на Прикарпатті», що мав стати основою для впровадження кластерної моделі розвитку народних художніх промислів на Прикарпатті і в рамках якого колективом Прикарпатського науково-аналітичного центру було створено методичний посібник з організації роботи кластерного об'єднання як нової виробничої системи в економіці України (2009) [32]. На жаль, ці спроби залишились деклараціями, позаяк станом на 2019 рік для ліжникарських осередків проблема виживання промислу в сучасних ринкових умовах не втратила актуальності. Практика засвідчила брак реальної ініціативності у справі організації тут малого та середнього бізнесу, а це консервує українське ліжникарство у стані кустарного промислу та не дозволяє вийти на постійні і нові ринки збуту, що у свою чергу потребують фахової сертифікації продукції, у т. ч. вимагають наявності відповідної сировини, а також належної промоції і професійного менеджменту.

У 2009 році в с. Яворів, за сприяння П. і В. Лосюків, В. Корпанюка, виникла місцева ініціатива з популяризації осередку — «Барвограй». Спершу вона тривала у форматі щорічних виставок ліжників села на базі Яворівської середньої школи. Організатори бачили свою мету у «збереженні, відродженні та розвитку ліжникарства, популяризації традицій (...), просвітницькій роботі серед населення, вихованні дітей та молоді в кращих мистецьких традиціях, створенні умов для професійного зростання народних майстрів» [33]. Функцію реалізації цих завдань перейняв створений у 2012 році Регіональний центр народного мистецтва «Гуцульська гражда», під егідою якого спектр заходів розширився до обговорень проблематики ліжникарства на засідан-

² Рік заснування програми «Екологічний ракурс».

Іл. 7. Другий міжнародний фестиваль-ярмарок «Барви карпатського ліжника». Вересень 2019, с. Яворів Івано-Франківської обл. Джерело: <http://grazhda.huculia.info/1234/>

нях круглих столів, науково-практичних конференцій, водночас виставка стала виїзною, а 2018 року відбувся перший Міжнародний фестиваль-ярмарок «Барви карпатського ліжника» на Рахівщині (Закарпаття), другий — у Яворові на Косівщині (2019) (іл. 7), а наступний заплановано провести у повіті Марамуреш в Румунії. Таким чином, в одному форумі нині об'єдналось кілька локальних центрів ліжникарства, заповнився вакуум комунікації між ними і зародилась перспектива подальшої співпраці.

Спробою привернути увагу до ще одного осередку ліжникарства в Україні — на Путильщині став проект Учбово-методичного центру культури Буковини «Відродження буковинського ліжникарства», здійснений за підтримки «Українського культурного фонду» у 2018 році. Проект мав науково-практичне спрямування і передбачав проведення польових досліджень стану ліжникарства в регіоні, науково-практичної конференції «Українське ліжникарство: історія, проблеми, перспективи», зйомки документального фільму «Гуцульський ліжник», виставку ліжників у Чернівцях та видання матеріалів конференції, книги авторів проекту І. Олещук та М. Шкрібляка «Гуцульський ліжник: дискурс через віки. Науково-експедиційні нариси» [34], тематичного календаря «Гуцульський ліжник» і набору листівок.

В цілому, така низка програм, присвячених українському ліжникарству за 1998—2019 рр. сприяла популяризації, була підтримкою майстрів цього традиційного промислу на тлі засилля на ринку дешевої імпортової фабричної продукції з штучної сировини, що витіснила вітчизняну продукцію, особливо з чис-

ла народних художніх промислів. Водночас, можна констатувати, що ліжникарство переживає тривалу кризу. Так, у найбільшому центрі — Яворові, зменшується кількість валил (після 2008 року, з понад десятка валил залишилось чотири [35]), майстрам самотужки в умовах ринкової економіки доводиться піклуватись про збут та знаходити сировину тоді, коли вівчарство регіону також перебуває у стані перманентної кризи [36]. Досі проекти створення кластерів народних промислів у цій сфері залишаються методичною розробкою, що не відбулась на практиці.

Висновки. За останнє тридцятиліття українське килимарство як галузь втратило виробничу інфраструктуру, водночас тут втрималась певна динаміка культурно-мистецького, наукового розвитку. Це відображають низка дисертаційних праць, тенденції у книговидавництві. Їх обсяг, однак, незрівнянно поступається кількості та якості видань, присвячених українському традиційному костюму і вишивці, чому сприяла популяризація цих тем у широкому суспільному дискурсі 2000—2010-х рр.

Окремий напрям складають програми, спрямовані на відновлення інтересу до килимарства як промислу та як предмета мистецького дискурсу. У цьому зв'язку варто розглядати відкриття музею килимарства у м. Глинянах, чому передувала програма «Відродимо глинянський килим». Загалом більшість програм виявились результативними у сенсі мистецьких практик, але так і не стали чинником відновлення осередків промислового виробництва килимів чи надомництва. Така ситуація властива для стану інших галузей художніх промислів не тільки в Україні, але й у державах з пострадянським минулим. Винятковий приклад, зокрема у галузі килимарства, демонструє азербайджанський досвід.

Суттєвою прогалиною донині залишається відсутність спеціалізованих медіа-ресурсів, присвячених українському килимарству, фахових текстів мовами міжнародного спілкування. Відтак тема українського килимарства нині не інкорпорована у світовий контекст. Актуальним є питання розвитку інтерактивності українських музеїв.

Показовим щодо активностей, які відбувались в Україні впродовж 1990—2010-х рр., є приклад ліжникарства. Цій темі було присвячено кілька різносторонніх програм та проектів. Але сьогодні проми-

сел максимально скоротився, є проблеми з якісною сировиною, ринком збуту, сертифікацією продукції тощо. Проекти створення кластерів народних промислів у цій сфері залишаються методичною розробкою, що досі не відбулась на практиці.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДМУНДМ — Державний музей українського народного декоративного мистецтва (від 2010 — Національний музей українського народного декоративного мистецтва)

ЗАТ — закрите акціонерне товариство

СРСР — Союз Радянських Соціалістичних Республік

ЛНАМ — Львівська національна академія мистецтв

УААН — Українська академія аграрних наук (від 2010 — Національна академія аграрних наук України)

ІМФЕ ім. М.Т. Рильського — Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського

НАН України — Національна академія наук України

НМУНДМ — Національний музей українського народного декоративного мистецтва

ЄС — Європейський Союз

КЗ ЛОР «Історико-краєзнавчий музей» — Комунальний заклад Львівської обласної ради «Історико-краєзнавчий музей» міста Винники

- Чегусова З. Український рукотворний килим: історичне минуле та перспективи. *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії*. 2018. Вип. 18. С. 111—122.
- Книш Б. Гуцульські ліжники. Традиції та сучасні інтерпретації. *Народознавчі зошити*. 2019. № 1 (145). С. 81—90.
- Падовська О. *Килими Поділля*: автореф. дис. ...канд. мистецтвозн.: 17.00.05. Львів, 1994. 27 с.
- Когут Г. *Українські «панські» килими XVII—XVIII ст.: Історія та стилістика*: дис. ... канд. мистецтвозн.: 17.00.06. Львів, 2003. 202 с.
- Дутка-Жаворонкова В. *Килим Північної Буковини: традиції і новаторство*: дис. ... канд. мистецтвознав.: 17.00.06. Львів, 2007. 198 с.
- Український килим: генеза, іконографія, стилістика: матеріали міжнар. наук.-практ. Конф. (м. Київ, 10—11 квітня 1998 р.)*. Київ: Державний музей українського народного декоративного мистецтва, 1998. 93 с.
- Шовкова косиця № 2: кат. вист.* Уклад.: З. Шульга. Львів: Ліга-прес, 2001.
- Бокотей М. Компанія «Галицьке скло»: останній форпост українського гутництва і втрачені надії. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2018. Вип. 38. С. 49—65.
- Сезева Н. *Тюменский ковер. Традиции и современность*. Тюмень: Титул, 2012.
- Ганжа П. *Таємниці українського рукомета*. Київ: Мистецтво, 1996. 192 с.
- Жук А. *Український радянський килим*. Київ: Наукова думка, 1973. 167 с.
- Запаско Я. *Українське народне килимарство*. Київ: Мистецтво, 1973. 112 с.
- Нечипоренко С. *Український килим*. Київ. 2007. 156 с.
- Історія українського декоративного мистецтва: у 5 т.* Редкол.: Г.А. Скрипник, Т.В. Кара-Васильєва та ін. Київ: ІМФЕ М.Т. Рильського НАН України, 2007—2016.
- Квіти і птахи в дизайні українських килимів*. Київ: Родовід, 2014.
- Подільський килим*. Київ: Родовід, 2018. 308 с.
- Український килим. Серія «Музейні колекції»*. Вип. 6. Вінниця: ТВОРИ, 2019. 69 с.
- Відповідальне колекціонування*. Від 11.04.2018. URL: <https://medium.com/@yd.1347> (дата звернення: 28.12.2020).
- Радзівська В. «Можна віртуально приміряти на себе будь-який крій»: Євген Дмитрук створив найбільший в Україні онлайн-атлас народного одягу. *Gazeta.ua*. Від 16.04.2018. URL: https://gazeta.ua/articles/culture/_mozchna-virtualno-primiryati-na-sebe-budyakij-krij-evgen-dmitruk-stvoriv-najbilshij-v-ukrayini-onlajnatlas-narodnogo-odyagu/832093 (дата звернення: 28.12.2020).
- Причепій Є., Причепій Т. *Вишивка Східного Поділля*. Київ: РОДОВІД, 2007.
- Причепій Є., Причепій Т. *Вишивка Східного Поділля: Мала серія*. Київ: РОДОВІД, 2009.
- Чурилова К. Віктор Ющенко став власником найбільшої у світі колекції вишиваних рушників. *Zaxid.net*. Від 4.03.2019. URL: https://zaxid.net/viktor_yushhenko_stav_vlasnikom_naybilshoyi_u_sviti_kolektsiyi_vishivanih_rushnikiv (дата звернення 28.12.2020).
- Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття*. URL: <http://hutsul.museum> (дата звернення 03.12.2020).
- Національний музей українського народного декоративного мистецтва*. URL: <http://www.mundm.kiev.ua/> (дата звернення 03.12.2020).
- Сірий Р. Комунікації архівних даних. Електронний ресурс презентації матеріальної культури. *Проблеми збереження і популяризації культурної спадщини: виклики та можливості: Зб. допов. II міжнар. наук.-практ. конф. у Музеї нар. арх. і поб. у Львові імені Климентія Шептицького*. Львів: Нео-Друк, 2018. С. 331—338.

26. *Azerbaijan National Carpet Museum*. URL: <https://azcarpetmuseum.az/> (дата звернення 10.11.2020).
27. *Antique Ottoman Rugs in Transylvania*. URL: <http://www.transylvanianrugs.com/> (дата звернення 25.10.2020).
28. *Cite internationale de la tapisserie Aubusson*. URL: www.cite-tapisserie.fr (дата звернення 10.11.2020).
29. Михайло Білас: *Віртуальний музей*. URL: <http://www.bilas.art/> (дата звернення 15.11.2020).
30. *Український культурний фонд на порозі скандалів*. Від 09 листопада 2018. URL: <http://prostir.museum.ua/post/41192> (дата звернення 15.11.2020).
31. Левадний О. «Джерело духовності», «Коло» як дві складові мистецького проекту «Арт-текстиль». *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2017. Вип. 31. С. 322—336.
32. Ткачук І., Кропельницька С., Петруняк А. *Кластер народних художніх промислів «Сузір'я»: методика, коментар, поради: навч. посіб.* Івано-Франківськ: Тіповіт, 2009. 272 с.
33. *Барвисте диво*. Упор. В. Лосюк. Вип. 10. Косів: Писаний камінь, 2019.
34. Олещук І., Шкрібляк М. *Пуцульський ліжник: дискурс через віки (науково-експедиційні нариси)*. Чернівці: Друк Арт, 2018. 80 с.: 193 іл.
35. Мельничук А. Як обіграти вівцю до нитки. *Zbruc*. 25.01.2015. URL: <https://zbruc.eu/node/31932/> (дата звернення 20.11.2020)
36. Гуменюк В. Каміні спотикання на шляху відродження вівчарства у Косівському районі. *Пуцулія*. 05.05.2019. URL: <https://huculia.info/hutsul-kosiv-sheep-breeding/> (дата звернення 20.11.2020).
- the Lviv National Academy of Arts* (Issue 38, pp. 49—65) [in Ukrainian].
- Sezeva, N. (2012). *Tyumen carpet. Tradition and modernity*. Tyumen: Title [in Russian].
- Hanzha, P. (1996). *Secrets of Ukrainian Handicrafts*. Kyiv: Mystectvo [in Ukrainian].
- Zhuk, A. (1973). *Ukrainian Soviet carpet*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Zapasko, Ja. (1973). *Ukrainian folk carpet weaving*. Kyiv: Mystectvo [in Ukrainian].
- Nechyporenko, S. (2007). *Ukrainian carpets*. Kyiv [in Ukrainian].
- Skrypnyk, H.A., & Kara-Vasileva, T.V. (Ed.). (2007—2016). *History of Ukrainian decorative art: in 5 vol.* Kyiv: IMFE MT Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- (2014). *Flowers and birds in the design of Ukrainian carpets*. Kyiv: Rodovid [in Ukrainian].
- (2018). *Podillya carpet*. Kyiv: Rodovid [in Ukrainian].
- (2019). *Ukrainian carpet. Museum Collections Series* (Issue 6). Vinnytsia: TVORY [in Ukrainian].
- (2018, 11 april). *Responsible collecting*. Retrieved from: <https://medium.com/@yd.1347> (Last accessed: 28.12.2020) [in Ukrainian].
- Radzievska, V. (2018, 16 april). «You can virtually try on any cut»: Eugene Dmitruk created the largest online atlas of folk clothing in Ukraine. *Gazeta.ua*. Retrieved from: https://gazeta.ua/articles/culture/_mozhna-virtualno-primiryati-na-sebe-budyakij-krij-evgen-dmitruk-stvoriv-najbilshij-v-ukrayini-onlajnatlas-narodnogo-odyagu/832093 (Last accessed: 28.12.2020) [in Ukrainian].
- Prychepiy, E., & Prychepiy, T. (2007). *Embroidery of Eastern Podillya*. Kyiv: RODOVID [in Ukrainian].
- Prychepiy, E., & Prychepiy, T. (2009). *Embroidery of Eastern Podillya: Small series*. Kyiv: RODOVID [in Ukrainian].
- Churylova, K. (2019, 4 march). Victor Yushchenko became the owner of the world's largest collection of embroidered towels. *Zaxid.net*. Retrieved from: https://zaxid.net/viktor_yushhenko_stav_vlasnikom_naybilshoyi_u_sviti_kolektsiyi_vishivanih_rushnikiv (Last accessed: 28.12.2020) [in Ukrainian].
- National Museum of Folk Art of Hutsul and Pokuttya*. Retrieved from: <http://hutsul.museum> (Last accessed: 3.12.2020).
- National Museum of Ukrainian Folk Decorative Art*. Retrieved from: <http://www.mundm.kiev.ua/> (Last accessed: 3.12.2020).
- Siryj, R. (2018). *Communications of archival data. Electronic resource for the presentation of material culture. Problems of preservation and promotion of cultural heritage: challenges and opportunities. II International scientific-practical conf. in the Museum of Folk. arch. and pob. in Lviv* (Pp. 331—338). Lviv: Neo-Druk LLC [in Ukrainian].
- Azerbaijan National Carpet Museum*. Retrieved from: <https://azcarpetmuseum.az/> (Last accessed: 10.11.2020).
- Antique Ottoman Rugs in Transylvania*. Retrieved from: <http://www.transylvanianrugs.com/> (Last accessed: 25.10.2020).

REFERENCES

- Chehusova, Z. (2018). Ukrainian handmade carpet: historical past and prospects. *Ukrainian art history: materials, research, reviews* (Issue 18, pp. 111—122) [in Ukrainian].
- Knysh, B. (2019). Hutsul lizhnyks. Traditions and modern interpretations. *The Ethnology notebooks, 1 (145)*, 81—90 [in Ukrainian].
- Padovska, O. (1994). *Carpets of Podillya. The thesis for the academic degree of Doctor of Art History*. Lviv [in Ukrainian].
- Kohut, H.V. (2003). *Ukrainian «gentleman's» carpets of the XVII—XVIII centuries: History and stylistics. The thesis for the academic degree of Doctor of Art History*. Lviv [in Ukrainian].
- Dutka-Zhavoronkova, V. (2007). *Carpets of Northern Bukovyna: traditions and innovation. The thesis for the academic degree of Doctor of Art History*. Lviv [in Ukrainian].
- (1998). *Ukrainian carpet: genesis, iconography, stylistics: materials intern. scientific-practical conf.* Kyiv: State Museum of Ukrainian Folk Decorative Art [in Ukrainian].
- Shulha, Z. (Ed.). (2001). *Silk braid № 2: cat. of exhib.* Lviv: Liga-pres [in Ukrainian].
- Bokotej, M. (2018). The company «Galitske Glass»: the last outpost of Ukrainian folk music and lost hope. *Bulletin of*

- Cite internationale de la tapisserie Aubusson*. Retrieved from: www.cite-tapisserie.fr. (Last accessed:10.11.2020).
- Mykhailo Bilas: Virtual Museum*. Retrieved from: <http://www.bilas.art/> (Last accessed:15.11.2020). (2018, 9 november). *Ukrainian Cultural Foundation on the verge of scandals*. Retrieved from: <http://prostir.museum.ua/post/> (Last accessed:15.11.2020) [in Ukrainian].
- Levadnyi, A. (2017). «Source spirituality», «The circle» as the two components of art the project «Art-textile». *Bulletin of the Lviv National Academy of Arts*(Issue 31, pp. 322—336) [in Ukrainian].
- Тkachuk, I., Kropelnytska, S., & Petrunyak, A. (2009). *Cluster of folk arts and crafts «Suzirrya»: methods, commentary, advice*. Ivano-Frankivsk: Tipovit [in Ukrainian].
- Losiuk, P. (Ed.). (2011). *Colorfulwonder*. Kosiv: Pysanyi kamin' [in Ukrainian].
- Oleshchuk, I., & Shkribliak, M. (2018). *Hutsul lizhnyk (woollen blanket): the discourse through the ages (scientific and expeditionary sketches)*. Chernivtsi: Druk Art [in Ukrainian].
- Melnichuk, A. (2015, 25 january). How to pick a sheep to the thread. *Zbruc*. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/31932> (Last accessed:20.11.2020) [in Ukrainian].
- Humeniuk, V. (2019, 5 may). *Obstacles to the revival of sheep in the Kosiv district. Hutsuliya*. Retrieved from: <https://huculia.info/hutsul-kosiv-sheep-breeding/> (Last accessed:20.11.2020) [in Ukrainian].